

dr hab. Brygida Kuźniak, prof. UJ
Zakład Prawa Międzynarodowego Publicznego
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Kraków, 23.12. 2019 r.

Recenzja

w postępowaniu habilitacyjnym Pani dr Lidii Brodowski
w dziedzinie nauk prawnych, w dyscyplinie prawo

Zadaniem recenzenta jest ocena czy osiągnięcia naukowe wnioskodawcy spełniają kryteria określone prawem.

Obowiązujący stan prawny, a w szczególności wynikający z:

art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789) w związku z art. 179 ust.1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1669)

wymaga od osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego: 1) posiadania stopnia doktora; 2) posiadania osiągnięcia naukowego uzyskanego po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiącego znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej; 3) wykazania się istotną aktywnością naukową, przez co rozumie się przede wszystkim: posiadanie także innych niż ww. osiągnięcie naukowe osiągnięć naukowo-badawczych; dorobek dydaktyczny; dorobek w zakresie współpracy międzynarodowej; dorobek w zakresie popularyzowania nauki oraz uzyskane nagrody.

Niniejszym stwierdza się, że Pani dr Lidia Brodowski spełnia powyższe wymagania.

Stopień doktora Pani dr Lidia Brodowski otrzymała uchwałą Rady Wydziału Prawa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dn. 20.01.2010 r. na podstawie rozprawy pt. „Ekstradycja jako instytucja prawa międzynarodowego” napisanej pod kierunkiem dr hab. Elżbiety Dyni. Recenzentami dysertacji byli: dr hab. Anna Przyborowska-Klimczak i dr hab. Mieczysława Zdanowicz.

Jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16. ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki Habilitantka przedłożyła dzieło pt. „Handel narządami ludzkimi w świetle prawa międzynarodowego”, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, ss. 301, ISBN 978-83-7996-656-1, recenzja wydawnicza: dr hab. Tadeusz Gadkowski.

Dzieło powyższe posiada zarówno wartość informacyjną jak i twórczą. Monografia ta stanowi interesujące, oryginalne opracowanie oraz może służyć innym badaczom jako baza i inspiracja do dalszej pracy naukowej. Monografia może posiadać także przydatność na niwie praktyki prawotwórczej.

Dobór tematu jest trafny. Opracowanie dotyczy zjawiska handlu narządami ludzkimi, które jest pokłosiem zaistniałego w XX w. postępu w dziedzinie transplantologii, umożliwiającego na dużą skalę wykonywanie przeszczepień ludzkich komórek, tkanek i narządów. Istotny jest przy tym występujący współcześnie deficyt materiałów do owych przeszczepień tzn. fakt, że liczba osób oczekujących na przeszczep rośnie, czemu nie towarzyszy adekwatny wzrost dostępnych dla przeszczepień narządów. Stają się one w dużej mierze dobrami ekskluzywnymi i w efekcie także dobrami posiadającymi wymierną wartość ekonomiczną.

Zagadnienie określone tematem opracowania należy kwalifikować jako ułokowane na styku różnych działów prawa międzynarodowego publicznego, a to: międzynarodowego prawa biomedycznego, prawa międzynarodowego karnego oraz międzynarodowego prawa praw człowieka oraz jako dotyczące także prawa karnego poszczególnych państw wraz z prawem karnym międzynarodowym. Między innymi ze względu na swą interdyscyplinarność,

obrona przez Habilitantkę problematyka badawcza niesie ze sobą pewne *novum* i tym samym znakomicie nadaje się na rozprawę habilitacyjną, tym bardziej, że piśmiennictwo międzynarodowoprawne (polskie i zagraniczne) prezentujące badania nad handlem narządami ludzkimi nie jest obszerne (przy założeniu, że wyodrębnimy zjawisko handlu narządami ludzkimi rozróżniając je od zjawiska handlu ludźmi).

Przyjęte metody badawcze, a to: przede wszystkim: formalno-dogmatyczna, prawno-porównawcza i historyczno-prawna są adekwatne do przeprowadzonych przez Habilitantkę badań.

Cel przedłożonej monografii, pisząca niniejszą recenzję odczytuje jako dokonanie możliwie kompleksowej analizy zagadnienia handlu narządami ludzkimi ujmowanego z perspektywy prawa międzynarodowego publicznego. Tak zakreślone główne zamierzenie badawcze skonkretyzowane zostało w sformułowaniu celów cząstkowych w postaci podjęcia próby odpowiedzi na następujące pytania: 1) czy na gruncie prawa międzynarodowego publicznego możliwe jest wskazanie wartości, które w skali powszechnej stanowią by mogły uzasadnienie pełnej delegalizacji handlu narządami ludzkimi? 2) czy badanie odpowiednich norm prawa międzynarodowego publicznego jest instrumentem, który pozwoli określić pożądany sposób pojmowania przez państwa przestępstw polegających na handlu narządami ludzkimi oraz kierunki penalizacji tych przestępstw? 3) czy współpraca międzynarodowa państw jest elementem, który przyczyni się skutecznie do ograniczenia skali występowania zjawiska handlu narządami ludzkimi? 4) jakie metody jawią się jako najbardziej efektywne w zakresie przeciwdziałania handlowi narządami ludzkimi i czy na tym polu należy bazować jedynie na instrumentach represji karnej? (s. 16 monografii).

Autorka pracy formułuje założenie badawcze, które sprowadza się do twierdzenia, iż niezbędnym warunkiem skutecznego przeciwdziałania handlowi narządami ludzkimi jest dokonanie harmonizacji krajowych przepisów transplantacyjnych. Habilitanta twierdzi: „Wykrywanie zapobieganie i zwalczanie handlu narządami ludzkimi nie może opierać się jedynie na działaniach i standardach postępowania kreowanych rozbieżnymi często normami prawa krajowego i niejednorodną praktyką państw. Charakter tego rodzaju przestępczości powoduje bowiem, że konieczna jest współpraca wszystkich państw w przeciwdziałaniu temu zjawisku” (s. 15 monografii).

Struktura pracy składa się z czterech rozdziałów poprzedzonych wstępem i zwieńczonych zakończeniem, z których pierwszy dotyczy kwestii aksjologicznych, drugi charakteryzuje handel ludźmi jako szereg zachowań przestępczych, trzeci odnosi się do karnoprawnego represjonowania tych zachowań, zaś czwarty – najbardziej interesujący i twórczy – prezentuje międzynarodowe standardy prawne wyznaczające kierunki działań prewencyjnych względem omawianego zjawiska (struktura pracy została omówiona przez Autorkę na s. 16 – 17 monografii, stąd pisząca niniejsze słowa czuje się zwolniona od szczegółowego prezentowania tych kwestii, wypada jednak dodać, że budowa opracowania sprzyja jego dobremu odbiorowi przez czytelnika – następstwo treści i prezentowanych wniosków jest logiczne, zaletą opracowania są także podsumowania, w które zaopatrzone są poszczególne jego części).

Generalnie Autorka dobrze radzi sobie z podjętymi problemami oraz formułuje zasadne wnioski końcowe i wartościowe postulaty. Zaprezentowane rozważania jawią się jako należycie przemyślane i znajdujące oparcie w źródłach oraz dorobku piśmienniczym. Podkreślić przy tym warto, że Pani dr Lidia Brodowski oparła się na bardzo bogatym materiale źródłowym, obejmującym zarówno formy, w których powstaje prawo międzynarodowe publiczne, jak i *soft law*. Autorka uczyniła to starannie, o czym świadczy m.in. to, że w warstwie traktatowej uwzględniła zastrzeżenia, wyjaśnienia i komentarze, co jest niezbędne do właściwego odbioru oraz oceny reżimu poszczególnych umów międzynarodowych, a o czym badaczom zdarza się czasami zapomnieć.

W ocenie recenzentki przeprowadzone przez Autorkę badania i poczynione ustalenia dostarczyły podstaw ku temu by potwierdzić postawioną wyjściowo tezę, iż niezbędnym warunkiem skutecznego przeciwdziałania handlowi narządami ludzkimi jest dokonanie harmonizacji krajowych przepisów transplantacyjnych, przy czym harmonizacja ta powinna odbywać się na płaszczyźnie pojmowania zjawiska handlu narządami ludzkimi, kwalifikowania go oraz penalizacji.

Odpowiadając na postawione przez siebie szczegółowe pytania badawcze, Autorka monografii w toku prowadzonych rozważań badawczych doszła do następujących konstatacji i wniosków: 1) przyrodzona, niezbywalna godność człowieka będąca fundamentem praw i wolności człowieka wyznacza granice legalnego korzystania z postępu biomedycznego. Handel

narządami ludzkimi jawi się jako pogwałcenie godności człowieka, swoiste uprzedmiotowienie istoty ludzkiej. Z godności człowieka wywodzimy brak przyzwolenia na czerpanie zysków z takiego ludzkiego materiału biologicznego, którego organizm ludzki nie może odtworzyć. Normy międzynarodowoprawne nie zawierają przyzwolenia na komercyjne wykorzystywanie tych części ciała ludzkiego, które składają się na egzystencjalny wymiar człowieczeństwa (s. 64 – 65 monografii); 2) pojmowanie i kwalifikowanie oraz penalizowanie handlu narządami ludzkimi przez poszczególne państwa i innych członków społeczności międzynarodowej nie jest jednorodne. Na gruncie współczesnego prawa międzynarodowego handel narządami ludzkimi bywa utożsamiany z handlem ludźmi w celu usunięcia narządów. Posiada to tę zaletę, iż pozwala państwom oprzeć podejmowane działania na wypracowanych już mechanizmach, niemniej przy takim ujęciu pewne zachowania przestępcze mogą pozostać nierozpoznane i nieuwzględnione, albowiem postawienie znaku równości pomiędzy handlem narządami ludzkimi a handlem ludźmi w celu usunięcia narządów zawęża zakres zachowań przestępczych, w szczególności kiedy mamy do czynienia z niezgodnym z prawem pobieraniem narządów od dawców nieżyjących (s. 127 – 128 monografii). W skali globalnej, inspiracji należałoby szukać w Konwencji Rady Europy z 2015 r. w sprawie działań przeciwko handlowi narządami ludzkimi, która nie definiuje handlu narządami ludzkimi przez pryzmat przesłanek handlu ludźmi, ale zobowiązuje państwa strony do penalizowania stypizowanych, różnych zachowań sprawczych podejmowanych w ramach tego proceduru– „Nie budzi większych wątpliwości, że od stopnia recepcji takiego podejścia w powszechnym, a nie tylko regionalnym prawie międzynarodowym zależeć będzie możliwość efektywnego zwalczania takiej przestępczości” (s. 247 monografii); 3) handel narządami ludzkimi powinien być represjonowany, a warunkiem i podstawą skutecznej represji karnej jest właściwa penalizacja określonych zachowań przez prawo krajowe. Z natury przedmiotowych czynów przestępczych (bardzo często posiadają one transgraniczny charakter) wynika zaś, że efektywna represja nie będzie możliwa bez efektywnej współpracy państw w sprawach karnych (s. 184-185 monografii); 4) przeciwdziałanie handlowi narządami ludzkimi nie powinno opierać się jedynie na represji karnej, ale także na działaniach prewencyjnych takich jak: poszerzenie kręgu dawców żyjących i nieżyjących (s. 188 i n. monografii), ograniczenie terapeutycznego zapotrzebowania na narządy - m.in. przez działania obliczone na zmniejszenie liczby chorób leczonych za pomocą przeszczepień (s. 215 i n. monografii), skonstruowanie transparentnego

systemu pozyskiwania i alokacji narządów (s. 222 i n. monografii), odpowiednie prewencyjne działania personelu medycznego (s. 234 i n. monografii).

Przedstawione wnioski ocenia się jako prawidłowo wywiedzione, przemyślane i tym samym zasadne. Co do jednak pytania badawczego: „czy w treści odpowiednich norm prawa międzynarodowego można poszukiwać odpowiedzi na pytania o sposób pojmowania i oczekiwane kierunki kryminalizacji przez państwa przestępstw polegających na handlu narządami?” pisząca niniejszą recenzję pragnie podkreślić - z czego jak należy sądzić i Autorka monografii w pełni zdaje sobie sprawę - że normy międzynarodowoprawne w skali globalnej nie przesądzają ani sposobu pojmowania handlu narządami ludzkimi, ani kierunków jego penalizacji, chociaż współczesne prawo międzynarodowe, zawiera normy wielostronne oraz normy o charakterze *soft law*, które wskazują pożądane rozwiązania. A zatem współczesne prawo międzynarodowe jest jedynie odpowiednim polem do poszukiwania rozwiązań, niemniej jednak w skali powszechnej i w sposób wiążący, samo ich nie konstytuuje.

Habilitantka twierdzi także, iż harmonizacja krajowych przepisów oraz procedur transplantacyjnych nie wymaga opracowania i przyjęcia odpowiedniego traktatu, albowiem po pierwsze, przypuszczać należy, iż i tak miałby on słabe oddziaływanie ze względu na prognozowaną małą liczbę stron, po drugie, funkcjonujące w społeczności międzynarodowej rozwiązania prawne o charakterze *soft law* wypracowały odpowiednie standardy prawne wyznaczające pożądany kierunek definiowania handlu narządami ludzkimi, zwalczania tego zjawiska oraz zapobiegania mu. Wniosek ten wydaje się być przekonujący, niemniej pewne wątpliwości recenzentki budzi fakt, iż Autorka monografii operuje pojęciem „standard prawny” nie definiując go. W tym miejscu warto podkreślić, iż tylko w polskiej literaturze przedmiotu o standardach prawnych pisze przynajmniej kilku autorów oraz odesłać do publikacji J. Galstera, Ł. Kułagi czy S. Wronkowskiej. Pewien niedosyt recenzentki budzi także fakt, że Autorka monografii, choć zasadnie postuluje harmonizację krajowych przepisów w omawianym zakresie, to jednak nie odnosi się teoretycznie do samego zjawiska harmonizacji przepisów, nie charakteryzuje go, nie omawia jego podstawowych sposobów i metod oraz nie lokuje postulowanej harmonizacji w szerszej perspektywie, to jest na tle innych harmonizowanych przepisów w zakresie problematyk, które można uznać za pokrewne. Taki zabieg, jak można sądzić, dobrze wzbogaciłby przeprowadzone badania.

W zakresie warsztatowym praca nie budzi zastrzeżeń. Styl pracy jest dobry (choć można pokusić się o drobną uwagę, mianowicie tytuł rozdziału 2.2.1. wydaje się zbyt bogaty w słowa: „krótki zarys (...)”, podczas gdy wystarczyłoby „zarys (...)”).

Generalnie oceniając przedłożone dzieło pt. „Handel narządami ludzkimi w świetle prawa międzynarodowego” wypada wyrazić satysfakcję z jego lektury i stwierdzić, że: 1) dotyczy ono problematyki, która wpisuje się dobrze w istniejącą pewną lukę w literaturze przedmiotu; 2) jest ono wartościowe naukowo oraz zawiera prawidłowo wyprowadzone, ustalenia i wnioski oraz formułuje interesujące propozycje.

Od czasu otrzymania stopnia doktora Pani dr Lidia Brodowski wykazała się tzw. inną istotną aktywnością naukową, przez co rozumie się przede wszystkim fakt, że oprócz omówionego wyżej dzieła opublikowała liczne prace naukowe. Były to prace, których była jedyną autorką, bądź współautorką lub w których pełniła rolę redaktora naukowego.

Zakres zainteresowań naukowych Habilitantki jest szeroki. Obejmuje on międzynarodowe prawo karne, międzynarodowe prawo praw człowieka, międzynarodowe prawo migracyjne, prawo lotnicze i międzynarodowe prawo biomedyczne

Pani dr Lidia Brodowski publikowała przede wszystkim artykuły w czasopismach naukowych takich, jak m.in. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” czy „Studia Prawnicze Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” oraz rozdziały w książkowych pracach zbiorowych. Autorka publikowała nie tylko w języku polskim, ale także w języku angielskim. Relatywnie liczne publikacje to teksty napisane we współautorstwie, co oznacza, że Habilitantka posiada umiejętność współpracy naukowej. Podkreślenia wymaga także stosunkowo duża liczba referatów, które Pani dr Lidia Brodowski przygotowała i wygłosiła na konferencjach naukowych. Żałować jedynie można, że odnośnie do indeksu Hirscha Habilitantka poinformowała, iż w tej kwestii „brak danych”, niemniej, podsumowując, w opinii recenzentki aktywność naukową Pani dr Lidii Brodowski inną od przedłożonego dzieła głównego można ocenić jako aktywność naukową wystarczającą i upoważniającą (w połączeniu z opublikowaniem monografii „Handel narządami ludzkimi w świetle prawa międzynarodowego”) do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego.

Dorobek i doświadczenie dydaktyczne Pani dr Lidii Brodowski również są satysfakcjonujące. Prowadziła Ona szeroką paletę modułów dydaktycznych, w tym takie jak: Prawo międzynarodowe publiczne; Wprowadzenie do prawa EU; Prawo europejskie; Europejski system praw człowieka; Instytucje i źródła prawa UE; Prawo konsularne i inne. Podkreślenia wymaga, iż zajęcia prowadzone przez Panią Doktor miały różne formy dydaktyczne (wykłady, ćwiczenie, seminaria) oraz, że prowadziła Ona zajęcia zarówno dla studentów studiów stacjonarnych jak i niestacjonarnych.

Pani Doktor była do tej pory promotorem 21 prac magisterskich i licencjackich oraz recenzentem 63 takich prac. Habilitantka pełni także funkcję promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim.

Odnośnie do **współpracy naukowej**, w tym **międzynarodowej**, warto zaznaczyć, że Pani dr Lidia Brodowski odbyła staż zagraniczny w The Staffordshire University (kwiecień 2011, a także iż np. występowała w roli recenzentki artykułu opublikowanego w jednym z kwartalników Uniwersytetu Warszawskiego, jak również była członkiem jury konkursu związanego z corocznymi ogólnopolskimi konferencjami dot. prawa lotniczego i kosmicznego, czy też współorganizowała na Uniwersytecie Rzeszowskim wykład Prof. R. Jakhu (Kanada).

Odnośnie do **dorobku w zakresie popularyzowania nauki** wypada wspomnieć, że Habilitantka między innymi współorganizowała pokaźną liczbę konferencji (przeważnie występowała w roli sekretarza komitetu organizacyjnego).

Dodać należy, że Pani dr Lidia Brodowski nie stroniła także od akademickiej aktywności natury organizacyjnej – np. była Sekretarzem Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej na WPIA Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Podsumowując:

w świetle sformułowanych wyżej cząstkowych ocen i uwag, niniejszym wydaję pozytywną recenzję oraz opowiadam się za dopuszczeniem Pani dr Lidii Brodowski do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Eugenia Dmowska', written in a cursive style.